

УДК 339.564

Осадчий Є.І.*, Гафарова К.Е.**

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто концептуальні підходи до змісту і функціям експортного потенціалу металургійного комплексу країни. Запропоновано та обґрунтовано загальний алгоритм аналізу експортного потенціалу металургії. Розглянуто динаміку експорту металів і дано рекомендації щодо зміцнення експортного потенціалу металургійного комплексу.

Ключові слова: експорт, експортний потенціал, зовнішньоекономічна діяльність, металургійний комплекс, географічна структура експорту, товарна структура експорту.

The article describes the conceptual approaches of the contents and functions of export potential metallurgical complex. Proposed and justified a general algorithm for the analysis of export potential industry. The dynamics of exports of metals and recommendations to strengthen the export capacity of the metallurgical complex.

Keywords: export, export potential, foreign economic activity, the metallurgical complex, the geographical structure of export, the export structure.

Серед міжгалузевих комплексів країни металургійний займає одне з провідних місць. До його складу входить більше 400 підприємств чорної і кольорової металургії. При цьому частка першої у промисловій продукції складає 24%. По виробництву чорних металів Україна займає п'яте місце, ця галузь експортує до 90% виробленої продукції, що загалом свідчить про розвинений експортний потенціал. Одночасно у структурі національного експорту переважають сировина і продукти первинної переробки, серед яких частка виробів металургії у окремі роки перевищує 40%. Тому загостряється і стає особливо актуальною проблема розвитку і диверсифікації експортного потенціалу металургійного комплексу (ЕМПК). Її вирішення підвищить масштаби, а у подальшому – ефективність участі України у міжнародному поділі праці.

Оскільки функціонування ЕМПК є складний і багатоаспектний процес, його дослідженню присвячені праці українських та російських вчених, зокрема, Л.Антонюк, В.Гейця, Т.Крушницької, Б.Кваснюка, Т.Мельник, В.Михайловського, В.Рогачова, Л.Серової, Т.Скорнянкової, Д.Стеченко, Т. Циганкової та ін. при цьому залишаються недостатньо дослідженими питання структурно-функціональної диференціації ЕМПК нашої країни.

З приводу визначеного у даній роботі поставлена мета – розглянути та поглибити наукові уявлення щодо сутності поняття ЕМПК та запропонувати алгоритм його загального аналізу. Реалізація мети можлива через низку завдань, а саме: 1) поширити концептуальну

* кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Кримського економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

** кандидат економічних наук, Кримський економічний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

базу дослідження ЕМПК; 2) розглянути сучасний стан та особливості використання ЕМПК; 3) запропонувати низку заходів зміцнення цієї ланки експортного потенціалу як засобу підвищення зовнішньої торгівлі України.

Дуалістичний погляд на сутність експорту має важливе значення для поглиблення його теоретико-методологічної основи як багатомірного явища. Саме якщо експорт розглядати не тільки як засіб реалізації товарів на зовнішньому ринку, а й вагомий чинник загальноекономічного зростання, він набуває ознак потенціалу, тобто прихованої здатності галузей економіки забезпечувати активну зовнішню торгівлю на підставі випуску та реалізації конкурентоспроможної продукції.

На підставі такого погляду на ЕМПК науковці по-різному визначають окремі його ознаки. Ряд російських дослідників розглядають ЕМПК як потенційну можливість комплексу та території, де він розташований, експортувати ресурси та продукти певної спеціалізації. Так, на думку В.Рогачова, експортний потенціал є здатністю національної економіки, її секторів, галузей і підприємств виробляти конкурентоспроможності на світовому ринку товари та послуги на основі використання наявних абсолютних і порівняльних національних переваг [4].

В Михайловський [3, с.10] розглядає експортний потенціал території як головний потенціальний ресурс підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності в регіоні. Він вважає, що експортний потенціал території необхідно описувати системою кількісних і якісних показників, які характеризують регіон з позиції його закріплення на світових товарних ринках та отримання максимальної валютної виручки у довгостроковій перспективі.

На погляд М.Сейфуллаєвої та В.Капіца [5, с.6], основою експортного потенціалу регіону, де розвинута металургія є його ресурсно-сировинна база і стан економіки, які забезпечують цьому регіону стрімкий інноваційний, промисловий і соціальний розвиток, що дозволяє досягти стійких темпів зростання експортного виробництва.

Українські науковці при оцінці ЕМПК враховують вагомість його розвитку у економіці перехідного періоду. Так, Т. Скорнякова [7, с.9] визначає експортний потенціал як здатність економічного суб'єкта виробляти конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію, яка може подолати існуючі експортні бар'єри та бути ефективно проданою за кордон.

Д.Стеченко вважає, що експортний потенціал є обсягом благ, які національна економіка може виробляти та реалізовувати за своїми межами, а також її здатністю відтворювати свої конкурентні переваги на світо господарській арені [8, с.295].

Л.Серова визначає категорію ЕМПК як систему функціональних зв'язків та відносин, що склалися між елементами гіпотетичного рівня потенціалу [6, с.4].

Враховуючи, що ЕМПК слід аналізувати і оцінювати на трьох рівнях: формування, існування і реалізації, запропонуємо таке його тлумачення: це сукупна динамічна спроможність металургійних підприємств і галузей виробляти і реалізувати конкурентоспроможною продукцію у зовнішньому ринковому середовищі.

Наведені визначення ЕМПК наводять до висновку, що він притаманний економічним суб'єктам різних рівнів: від металургійного комплексу до підприємств, які формують та продають окремі металургійні вироби. Другий висновок полягає у тому, що проблему реалізації експортного потенціалу означеного комплексу більшість дослідників пов'язують з конкурентоспроможністю металургійної продукції. На нашу думку, визначене стає основою алгоритму аналізу ЕМПК.

При послідовності аналізу означеного потенціалу слід враховувати особливості наявності чинників як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. При цьому слід пого-

дитися з Т.Мельник, за думкою якої будь-який експортний потенціал є самостійною системою ЗЕД країни, місією якої є забезпечення конкурентних переваг національної продукції та збільшення її присутності на зовнішніх ринках [2]. Тому заключною стадією таких досліджень стає аналіз кон'юнктури світового ринку металів, який доповнюється аналізом розташування основних світових центрів купівлі-продажу продукції металургійного комплексу.

З цього приводу слід враховувати, що розвиток і розміщення металургійної промисловості залежить від наявності сировини і палива та попиту на метал. Основна частина металургійних заводів, що випускають чорні метали, розміщується біля вугільних басейнів або в районах залягання залізних руд. Виділяються металургійні райони на базі паливних ресурсів (Рур, Сілезія, Пітсбург, Донбас, Кузбас) або рудних залягань (Лотарингія, Кривий Ріг, КМА, Урал).

Освоєння нових родовищ залізної руди і палива супроводжується розвитком на їх території чорної металургії (Індія, Бразилія, Китай). Однак на розміщення заводів все більший вплив має транспортний фактор і кон'юнктура ринку. Таким шляхом розвитку характеризується металургія Японії, Італії, Республіки Кореї – країн, що не мають власних сировинних і паливних баз.

Кольорова металургія представляє багато різних металів (понад 70), серед яких найпопулярніші – алюміній, мідь, цинк, свинець. Виробництво кольорових металів пов'язане з великими витратами на одиницю готової продукції сировини, палива й електроенергії. При розміщенні підприємств обов'язково суміщаються видобуток і збагачення сировини.

Переходячи до характеристики національного ЕМПК слід вказати, що Україна посягає одне з провідних місць в світі у торгівлі товарами металургійної промисловості.

Таблиця 1.
Динаміка експорту чорних металів найбільшими експортерами світу

Країна	2007		2010	
	Експорт, млрд. дол. США	Місце	Експорт, млрд. дол. США	Місце
Японія	34.4	3	41.9	1
Китай	51.5	1	39.6	2
Німеччина	41.4	2	31.7	3
Італія	25.8	4	19.3	5
Росія	20.6	6	19.1	6
Україна	18.8	8	15.9	11

Складено авторами на підставі даних металургійної промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ewrotel.kiev.ua>.

Як можна побачити з таблиці, у 2007 році наша країна була на 8-й позиції, а у 2010 році – знаходилась на 11-му місці у світовому рейтингу експортерів чорних металів. При характеристиці причин цього необхідно враховувати, що під експортним потенціалом розуміють здатність виявляти і постійно відтворювати свої конкурентні переваги на світовому ринку відповідно до умов середовища, які постійно змінюються [1].

Аналіз тенденцій розвитку сучасного експортного виробництва металів України показує насамперед високу залежність експорту від зовнішньої кон'юнктури ринку, що викликано низькою конкурентоспроможністю українських товарів, непрозорістю системи

стимулів розвитку експортних галузей. Відсутність належного інноваційного забезпечення країни, значне технологічне відставання від розвинених країн та низький рівень доходу робить дешеву сировину та робочу силу чи не єдиним джерелом конкурентних переваг, що не є перспективним у довгостроковому періоді.

Згідно з міжнародною торговою класифікацією, Україна експортує товари, що належать до усіх класифікаційних груп. Найбільше екпортується товарів, що входять до груп МСТК 6, промислові товари, класифіковані за видом матеріалу. До цієї групи належать продукти металургійної галузі. З огляду на цифри, можна з'ясувати, що на експорт цих товарів сильно вплинула криза, що почалась наприкінці 2008р. Так, порівняно із попереднім роком, Україна у 2009 скоротила експорт товарів групи МСТК6 вдвічі. Це свідчить про нездатність нашої держави бути високо конкурентоспроможною у цій галузі на міжнародній арені. У 2010р. обсяг експорту такої продукції збільшився на третину завдяки поновленню світового попиту на вироби металургійної галузі. При цьому металургійна галузь, яка є високо енергомісткою, потребує великої кількості газу та електроенергії, яка в основному виробляється на ТЕЦ. Для виробництва тієї кількості продукції, яку ми експортуємо та споживаємо всередині країни, потрібно багато імпортувати.

Розглянемо структуру експорту України за товарами металургійного комплексу. До них входять групи виробів 72-83 згідно з Української класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД).

Таблиця 2
Експорт товарів згідно з УКТЗЕД

Класи та види товарів	2008	2010	2012
XV. недорогоцінні метали та вироби з них	27593	17332	18890
72. Чорні метали	22954	14627	15340
73. Вироби з чорних металів	3533	1994	2837
74.Мідь і вироби з міді	31	27	20
76.Алюміній і вироби з алюмінію	453	172	145

Складено авторами на підставі даних Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

Як видно з таблиці 2, найбільшим попитом на зовнішньому ринку користуються чорні метали. Одразу за ними йдуть вироби з цих металів. Кольорові метали не експортуються так широко у зв'язку з недостатньою кількістю корисних копалин та відсутністю виробничої бази.

Таким чином, металургійний комплекс в Україні – це системоутворююча, стратегічна галузь, яка дозволяє отримувати позитивне сальдо торговельного балансу країни та формувати валютні резерви держави.

На нашу думку, зміцнення ЕМПК України сприятиме низка заходів. По-перше, потрібна розробка спеціальної експортної стратегії розвитку металургійної галузі, яка передбачає: 1) визначення місії – найбільш повного і ефективного використання можливостей ЕМПК у досягненні макро- і мікроекономічних ефектів;

2) заходи щодо зміцнення виробничого елементу ЕМПК, визначення сучасної структури металургійного виробництва;

3) розробки маркетингової стратегії роботи а внутрішньому і зовнішньому ринку металів.

По-друге, необхідна модернізація і реконструкція підприємств металургійного комплексу у бік високотехнологічних засобів виплавки й переробки металів.

По-третє, доцільне удосконалення асортиментної структури виробництва чорних металів у бік підвищення випуску товарної продукції кінцевого споживання.

У сукупності з урахуванням резерву ненавантажених виробничих потужностей підприємств та диверсифікацією зовнішніх ринків збуту металопродукції це суттєво підвищить ЕМПК країни.

Висновки. Металургійний комплекс – стратегічно важливий сектор економіки, який дає значні валютні надходження країні. Його матеріальною основою виступає виробничий, зовнішньоторговельний експортний потенціал. Подальший розвиток останнього – складне завдання, яке потребує значних організаційних і фінансових зусиль, які повинні доповнюватися предметними дослідженнями стану ЕМПК та його трансформації.

Дослідження ЕМПК показує, що його характеристика за допомогою традиційних підходів та показників сьогодні недостатня. Для більш обґрунтованої його характеристики доцільно використати запропоновану матричний алгоритм, який враховує коливання як національного виробництва, так і кон'юнктури світового ринку металів.

Для подальшого ефективного використання ЕМПК України у найближчій перспективі необхідно здійснити ряд заходів, серед яких найбільш суттєвим є розробка і реалізація комплексної експортної стратегії металургійної галузі, орієнтованої на підвищення продукції кінцевого споживання та збільшенням надання високотехнологічних послуг у сфері металургійного виробництва.

Список використаних джерел

1. Крушницька Г.Б. Експортний потенціал регіону та шляхи покращення його використання: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – К. КНЕУ, 2001. – 21с.
2. Мельник Т.М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
3. Михайловский В.П. Формирования новой парадигмы развития ВЭД региона: Автореферат диссертации на соискание научного степени доктора экономических наук. – М.: Росс. эконом. академия, 2003 – 46с.
4. Рогачов В.В. Экспортный потенциал России: состояние, ориентиры и условия развития / В.В.Рогачов // Внешнеэкономический бюллетень. – 2004. - №5.
5. Сейфуллаева М.Э. Экспортный потенциал российских регионов в условиях глобализации мировой экономики / М.Э.Сейфуллаева, В.М.Капицын //Маркетинг.- 2001. - №1. – с.6-9.
6. Серова Л.П. Управління експортним потенціалом підприємства: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – К. Київський нац. торгов. економічний університет, 2002. – 20с.
7. Скорнянова Т.В. Експортний потенціал обробної промисловості України [Монографія]./ Г.В.Скорнянова. – К.:Науковий світ, 2006 – 360с.
8. Стеченко Д.М. РПС і регіонал істика / Д.М.Стеченко. – 3-те видання. – К.:Вінар, 2004. – 386с.